

A KOCKÁZATELEMZÉS KERETEI, VALAMINT A SZEXUÁLIS BŰNELKÖVETŐK KOCKÁZATELEMZÉSÉNEK ÉS KEZELÉSÉNEK HAZAI GYAKORLATA

*The Hungarian framework of risk analysis and the practice of
risk analysis of sex offenders and their treatment*

A tanulmány célja, hogy a kockázatelemzés és kezelés tömör fogalmi kereteinek, majd néhány nemzetközi gyakorlati példának a felvázolását követően bemutassa a hazai elemzési és kezelési gyakorlatot. Írásomban különös hangsúlyt fektetek a Központi Kivizsgáló és Módszertani Intézet által végzett szakmai munkára, és ezen belül a szexuális bűnelkövetők elemzési és kezelési rendszerének ismertetésére.

Kulcsszavak: szexuális bűnelkövetők, kockázatelemzés, kockázatkezelés, Központi Kivizsgáló és Módszertani Intézet, KKMI

The aim of the study is to briefly present the domestic conceptual framework of risk assessment and management after highlighting some international practical examples. The study also outlines some aspects of the Hungarian assessment and management methods, especially for sex offenders, with special emphasis on the role of the Central Institute of Assessment and Methodology.

Keywords: sex offenders, risk assessment, risk management, Central Institute of Assessment and Methodology, KKMI

Bevezető

A kockázatelemzés és kezelés kialakítása és folyamatos fejlesztése a hazai büntetés-végrehajtási szervezet (a továbbiakban: bv. szervezet) egyik törvényileg szabályozott feladata. Ezen két – egymáshoz szervesen kapcsolódó – témakört, a kockázatok felmérését, becslését, és azok kezelését a nemzetközi vizsgálatok és szakirodalmak fókuszában is megtaláljuk. A kockázatelemzést jellemzően a fogvatartottak visszaesési kockázatához szokta kötni a börtönügyi irodalom, míg a kockázatkezelést sok esetben a feltárt rizikófaktorokra reagáló, fogvatartotti reintegrációt elősegítő programokkal azonosítják.¹ Látni kell azonban, hogy a kockázatok, azok elemzése, értékelése, illetve kezelése ennél jóval szélesebb fogalomkörbe ágyazódik be.

A bv. szervezetek által értelmezett kockázatok, azok megjelenési formái, szervezeti prioritásai – függően a fogvatartotti populáció jellegétől, a szakpolitikai elvárásoktól, a jogi környezettől stb. – országonként jelentősen eltérőek lehetnek. Mindazonáltal a börtön belső, biztonságos működésének alapfeltétele, hogy az intézmény a fogvatartás szempontjából releváns információval rendelkezzen a szabadságvesztést töltőkről. Így a szervezeti igény arra, hogy a büntetés-végrehajtási intézményrendszerek a felügyeletük alatt álló fogvatartottakat megismerjék, egyidős a modern börtönök kialakulásával. Ez az igény és egyben szakmai feladat független attól, hogy egy adott kor vagy ország börtönrendszerében van-e a megismerési folyamatot, illetve az ahhoz hozzákötődő eljárásokat konkrétan kockázatelemzésként nevesítő szabályozó. A fogvatartottak célzott, szervezeti kockázatokhoz köthető megismerése a hazai börtönügyi szakirodalomban is több mint 100 éves múltra tekint vissza.²

Az elmúlt száz évben rengeteg olyan változás volt, mely meghatározta a börtönökkel szembeni társadalmi elvárásokat, a működést befolyásoló jogi kereteket, és melynek nyomán rengeteget fejlődtek a fogvatartottak megismerésére vonatkozó eljárásrendek, metódusok is:

- A nemzetközi és a hazai jogi szabályozásba is beépültek azon garanciális elemek, melyek lényege, hogy transzparens és átlátható információknak kell állni az egyes – a fogva tartás körülményeit vagy akár időtartamát meghatározó – döntések mögött, melyek a fogvatartottak kockázati szintjeiből következnek (pl. egy biztonsági intézkedés elrendelése, egy célzott program kiválasztása, vagy akár egy feltételes szabadságra bocsátás).
- A szervezet társadalmi, szakpolitikai megítélését jelentősen meghatározzák a rendkívüli események, melyek megelőzése szempontjából komoly

1 Bonta, J., Andrews D. A. (2007); James, N. (2015)

2 Tauffer E. (1880); Megyeri I. (1905)

relevanciával bír a strukturáltan gyűjtött és feldolgozott adatok köre. Ennek metodikájában, lehetőségeiben is jelentős változások voltak az elmúlt évtizedekben, melyek elősegítették a fogvatartottak strukturált megismerését és az információkhoz való hozzáférhetőséget (pl. a börtönpszichológia, mint tudomány fejlődése, illetve pszichológusok alkalmazásba vétele vagy az informatikai rendszerek fejlődése).

- A büntetés-végrehajtás feladatköre és a szervezettel szembeni elvárások is folyamatosan bővültek az elmúlt száz évben, ami mellett a feladatok professzionális végrehajtásának forrásigénye is nőtt. A többletforrások biztosítása azonban a szakpolitikai döntéshozatal részéről azt az igényt támasztja, hogy a szervezetek mérjék fel a kihívásokat (kockázatokat) és arra megfelelően, a forrásokat felelősen felhasználva reagáljanak.

Ezen változó környezetben – és egyben annak eredményeként – került hazánkban is kialakításra a Kockázatelemzési és Kezelési Rendszer, azon belül speciálisan a szexuális bűnelkövetők kezelési programja, illetve az azokat szakmailag felügyelő Központi Kivizsgáló és Módszertani Intézet (a továbbiakban: KKMI), mely a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságának (a továbbiakban: BvOP) főosztályi besorolású szervezeti eleme. Mielőtt azonban ezek a szakmai rendszerek bemutatásra kerülnének, ismertetem a kockázatelemzés és kezelés általános fogalmi alapjait, és egy amerikai gyakorlati példán keresztül egy tágan vett értelmezési keretet, melynek ezen típusú értelmezése megfigyelhető a hazai rendszerben is.

Kockázatelemzési rendszerek és metódusok

Ahogy már a bevezetőben is említettem, az elmúlt évtizedekben számos, egymástól gyakran jelentősen eltérő kockázatelemzési rendszert fejlesztettek és működtettek az egyes országok büntetés-végrehajtási gyakorlatában, azonban minden ilyen rendszer egységes lényege, hogy a büntetés-végrehajtási rendszerek a saját döntési, szakmai szempontjaik szerinti kockázati tényezőket mérik fel, és az alapján határozzák meg a beavatkozási, kezelési és biztonsági intézkedések irányait. Összességében tehát ezen rendszerek a döntések támogatására szolgálnak, a fogvatartottak egységes elvek és protokollok mentén működő megismerési folyamatát és klasszifikációját jelentik.³ A szakirodalom több generációját különbözteti meg a kockázatelemzési rendszerek fejlődésének.⁴

³ Somogyvári M. (2018)

⁴ Bonta, J., Andrews, D. A. (2007); Blomberg et al. (2010); Desmarais, Sarah L., Singh, Jay P. (2013)

Az *első generációs rendszerek* a fogvatartottak szubjektív döntéseken alapuló kategorizálását jelentik a rendelkezésre álló dokumentumok (feljegyzések, szakvélemények, bírósági dokumentumok) alapján, és erősen építenek a személyi állomány szakmai tapasztalatára, felkészültségére és a fogvatartottal való interakciók során gyűjtött szubjektív benyomásokra. A *második generációs rendszerek* ehhez képest a szubjektív értékelés helyett már sokkal inkább egységes, standard kérdőíveken alapulnak, melyek azonban még a hivatali adminisztráció során rendelkezésre álló adatokkal dolgoznak. Ezzel szemben a *harmadik generációs rendszerek* már dinamikus faktorokat is vizsgálnak és célzott adatgyűjtésekkel működnek, azaz a kutatási eredményeikre és emellett – megfelelően súlyozva – a szubjektív szakmai észrevételekre alapozva hoznak döntéseket. Működésüket tekintve fontos „generációs” különbség, hogy ezek az elemzési eszközök már mind statisztikai elvű, a kockázati szintekre adott becsléssel, predikcióval záródó rendszerként működnek. A *negyedik generációs rendszerek* annyiban lépik túl a harmadik generációsakat, hogy szélesebb körben próbálják a kockázati tényezőket értelmezni, illetve már nem pusztán alapját képzik a beavatkozásoknak, hanem magukba integrálják a kezelési és beavatkozási igények felmérését is.

A kockázatelemzés gyakorlatában az elmúlt évek meghatározó iránya a kockázatelemzés technikai eszközének, tesztbateriáinak fejlesztése volt. Ez részben szoftveres fejlesztéseket, részben statisztikai módszereket, részben olyan kutatási irányokat jelentett, melyek egy-egy kockázati tényező minél alaposabb megismerését, és kockázati előjelzésének pontosságát, megbízhatóságát célozták. A kockázatelemzési eszközök lényegében kérdőívek vagy valamilyen strukturált, megismerési folyamatot támogató bateriák, melyek segítenek egy-egy kockázati tényező mentén a fogvatartottakat értékelni. Vannak országok, melyek maguknak fejlesztenek, mások licenszre vásárolják meg a más országok vagy piaci cégek, kutatóintézetek által forgalmazott rendszereket.

Az alábbiakban – a teljesség igénye nélkül – néhány ismertebb kockázatelemzési bateriát szedtem rendszerbe, melyek jól illusztrálják, hogy mennyire sokféle fejlesztéssel dolgoznak a különböző országok, és azok milyen különböző kockázati tényezőkre reagálnak.

Kockázatelemzési rendszerek és vizsgált kockázataik	
COMPAS (Correctional Offender Management Profiling for Alternative Sanctions)	Általános visszaesési kockázat
LSI-R (Level of Service Inventory-Revised)	
OASys (Offender Assessment System)	
ORAS (Ohio Risk Assessment System)	
SARA (Spousal Assault Risk Assessment)	Családon belüli erőszak kockázata
SAVRY (Structured Assessment of Violence Risk in Youth)	Fiatalkorúak erőszakosságának kockázata

PYVS (Prison Youth Vulnerability Scale)	Fiatalkorúak sérülékenységének kockázata
VRAG (Violence Risk Appraisal Guide)	Erőszakosság kockázata
VERA/VERA-2 (Violent Extremism Risk Assessment)	Radikalizációs kockázat
ERG22+ (Extremism Risk Guidance 22+)	
RADAR-iTE	
RRAP (Radicalisation Risk Assessment in Prisons)	
SCOPE (Suicide Concerns for Offenders in Prison Environment)	Szuicidumok kockázata

1. táblázat: Kockázatelemzési rendszerek és vizsgált kockázataik⁵

Általában elmondható, hogy a kockázatelemzési rendszerek jelentős része általános visszaesési, egy kisebb része szűkebben definiált kockázatokra irányul. Egy markáns részét képezik a tesztbattériáknak azon tételek, melyek társadalmi szempontból kiemelt jelentőséggel bíró rizikófaktorokra irányulnak, és amelyek túlmutatnak a büntetés-végrehajtás elemzési és kezelési gyakorlatán (így például a radikalizációs kockázat is).

A kockázatelemzés szervezeti szempontú értelmezése

Az Amerikai Egyesült Államok bv. szervezetének kockázatkezelési útmutatója abból a szempontból különleges számunkra, hogy nem a fogvatartottak visszaesési kockázatából és a reintegrációs célú programokból, hanem alapvetően a szervezeti teljesítményértékelésből⁶ vezeti le a kockázat fogalmát, ezzel a kockázatelemzést és a kockázatkezelést általában a büntetés-végrehajtási intézetek (a továbbiakban: bv. intézet) hatékony feladat-végrehajtásához köti.⁷ Az Egyesült Államok bv. szervezetének szervezeti teljesítményértékelési rendszere⁸ alapvetően 8 tényező mentén értelmezi az eredményességet, a magyar szakmai gondolkodás szempontjából kissé idegen módon, kettébontva a hazai gyakorlatban egyszerűen „biztonságként” értelmezett fogalmat. A két fogalom, amellyel dolgoznak:

1. Védelem: A biztonságos munkakörnyezet, a személyi állomány védelme a fogvatartottaktól, illetve a fogvatartottak védelme egymástól, így az egyes agresszív cselekményekhez köthető statisztikák is ebbe a kategóriába tartoznak. Szintén ide sorolták a veszélyes anyagok megfelelő kezelését, és a munkahelyi balesetek elkerülését.

5 Haarsma et al. (2020); Fernandez, C., de Lasala, F. (2021)

6 Dilulio, J. J. et al. (1993)

7 Martin, M. D., Reiss, C. L. (2008)

8 A hivatkozott dokumentum jellemzően a helyi bv. intézetek (nem szövetségi fegyrintézetek) teljesítményértékelésére irányul.

2. Biztonság: Ez alatt a magyar gyakorlatban is megjelenő, hagyományos biztonságfogalmat értik, melybe beletartozik a szökésnek, a tiltott tárgyak csempészésének, illetve bv. intézetben belüli mozgásának, rejtésének a megakadályozása; általánosan a fogvatartottak őrzése, felügyelete.

Emellett a nyolctényezősszervezetértékelési rendszerük további vizsgált markerei a következők:

3. Rend: Ebbe a kategóriába leegyszerűsítve a fogvatartás rendjét biztosító szabályok megléte és azok kikényszerítése tartozik. Azaz a rendkívüli események megelőzése érdekében a megfelelő szabályozók rendelkezésre állása, illetve az azok mentén előírt viselkedési normáknak való megfelelésség (napirend, házirend, zárkarend stb.) tartozik ide.

4. Gondozás: A kategória alapvetően az egészségügyi ellátás és gondozás alapfeltételeinek biztosítását foglalja magában. E kategória az általános egészségügyi szolgáltatások mellett a pszichológiai és pszichiátriai gondozás lehetőségét, illetve a szuicid prevenciót is jelenti.

5. Foglalkoztatás: A hivatkozott dokumentum egyfajta végrehajtási elv mentén értelmezi a büntetés-végrehajtás feladatkörét, azaz abból indul ki, hogy – elsődlegesen – a jogszerűség és az emberséges bánásmód elvének való megfelelés mellett a büntetés végrehajtása és a fogvatartás biztonságos működtetése az, ami kiemelt jelentőségű. A reintegrációs célokat ennek megfelelően ezen végrehajtási keret alá rendeli.

6. Jogszerűség: A kategória a jogszabályoknak megfelelő bv. intézeti működést, illetve a szabályok átláthatóságát foglalja magában.

7. Körülmények: Elsősorban a fogvatartási körülményeket lefedő kategória, így idetartozik a zsúfoltság, a megfelelő ételmezterellátás, a ruházat, a zárk körülmények stb., valamint egyéb, a fogvatartottak hangulatát meghatározó tényezők, mint a kapcsolattartás és a látogatófogadás.

8. Menedzsment: Elsősorban a bv. intézet vezetés-irányítási rendszerének gyakorlatára irányuló témákat fed le, kiemelten a személyi állományt, illetve a gazdálkodást érintő indikátorokat, így idetartozik a fluktuáció, a képesítési követelményeknek való megfelelés, a túlórák száma stb.

A fentiek egy angolszász eredetű, menedzsment szemléletű közigazgatást tükröznek, amely alapvetően határozta meg a kockázatelemzési és kezelési rendszerek fejlődését

is, amelyek szintén az angolszász országokhoz köthetőek. A menedzsment szemléletnek egy fontos részét képi ugyanis az is, hogy egyrészt a szakpolitikai döntéshozatal „bizonyíték alapú” működést vár el, azaz statisztikai adatokra van szükség a források felhasználásának alátámasztásához, másrészt a lehető leggazdaságosabb működésre törekszik. Az angolszász gyakorlatban az államigazgatási szerveket és feladatokat is igyekeznek versenyszemlélet szerint működtetni (ez gyakorlatban lehet egyes tevékenységek kiszervezése, magánbörtönök működtetése stb.), egy alapvetően teljesítményösztönző finanszírozási modell mellett.

A teljesítményértékelést és a kockázatelemzést tehát egy erőforrás-központú szemlélet köti össze. Ahogy a fentiekben már röviden utaltam rá, ez utóbbihoz hozzátartozik a fogvatartottak ismerete, amely alapján ki lehet jelölni, hogy a fogvatartottak mely csoportjára kell több, és melyre lehet/kell kevesebb erőforrást⁹ biztosítani.¹⁰ Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy a cél az, hogy a bv. szervezetek arra a kockázatra reagáljanak, amire kell, olyan eszközzel, amivel kell, kerülve a „túlintézkedések” költségeit (túlórák, többlet állomány, egyéb szolgáltatások, informatikai fejlesztések, egyéb kiadások stb.).

A kockázatelemzés tehát nem pusztán a fogvatartottak visszaesési kockázatának elemzésére szolgál, de egyben kijelöli a biztonsági, védelmi, foglalkoztatási stb. feladatokat, illetve az ezekben rejlő kockázatokat is. A kockázatkezelés ennek megfelelően nem pusztán reintegrációs, terápiás programokat fed le, de biztonsági intézkedéseket egyaránt.

Ugyanakkor bármely – akár államigazgatási, akár piaci – szervezet kockázatkezelése (függetlenül attól, hogy mit ért kockázat alatt) akkor lehet adekvát vagy hosszú távon is működőképes, ha az valamilyen „bizonyíték alapú” eljárásrenden, stratégián alapul, illetve a másik oldalon a kockázatok elemzésének akkor van értelme, ha az beavatkozási irányok alapján szolgál.

A szexuális bűnelkövetők kockázatelemzése

A kockázatelemzés egy külön, szintén markáns irányát képi a szexuális bűnelkövetőkre irányuló metódusok. A kiemelt vizsgálati fókusz okát elsősorban abban kell keresni, hogy ezen bűnelkövetői kör társadalmi szempontból különösen negatív megítélés alá esik, így a jogalkotás kapcsán is gyakran kerül szakpolitikai napirendre, mely a bv. szervezet részéről is igényli az ennek megfelelően prioritással kezelt intézkedéseket.¹¹ Emellett a szexuális jellegű bűncselekményért elítélteknek vagy az azokkal

⁹ Austin, J. (2006)

¹⁰ Így a kockázatelemzési rendszerek fejlesztésénél az alacsony kockázat legalább annyira érdekes, mint a magas.

¹¹ Riley, D., Skelton, A., Vess, J. (2006)

vádolt letartóztatottaknak nem csak az általános társadalomban, de a börtönök belső szubkultúrájában is negatív a megítélésük.

A szexuális bűnelkövetőkre vonatkozó kockázatelemzési irányok igen változatosak, ugyanakkor módszertani megoldásként alapvetően két fő irány létezik¹². Az egyik az ún. aktuárius megoldás, amely egy kérdőív alapú adatfelvételt és „merev”, de objektív adatgyűjtést és értékelést nyújt. Előnye, hogy gyors és értékelési szempontjai objektív adatokon alapulnak, így könnyen mérhetővé tehető és átlátható döntési mechanizmust nyújt. Hátránya, hogy egyedi, személy-specifikus információk feldolgozására nem alkalmas, és a szakmai tapasztalatot nem tudja magába építeni. Az aktuárius megközelítés lényege tehát, hogy meghatározott kérdéssor mentén (jellemzően a válaszokhoz rendelt pontérték alapján), egy statisztikai alapú becslést nyújt a fogvatartott kockázatáról. Az aktuárius kockázatelemzési rendszerek hátterét jellemzően nagy adatbázisok feldolgozása adja, melyek alapján kirajzolódnak csoportjellemzők. Hátránya is ebből fakad, azaz csoportjellemzők alapján dönt az egyén kockázatáról. Az eljárás nehézsége, hogy megbízhatósága erősen függ az értékelés alá vont egyénről rendelkezésre álló adatok mennyiségétől és azok hitelességétől.

A másik módszer egy szakértői vélemény alapú megközelítés, mely alapvetően az értékelést végző szakember tapasztalatára, szakmai benyomásaira, a rendelkezésre álló információk és adatok széleskörű értékelésére alapoz. Ezen belül is megkülönböztetnek strukturált és nem strukturált szakértői véleményt. A nem strukturált szakértői vélemény egy célzott értékelés, azonban annak sem szempontjai, sem értékelési módszerei nem egységesek, nagy szubjektivitást feltételeznek. Lényegében ide sorolhatók a reintegrációs tiszti meghallgatások alapján készített javaslatok vagy a bizottsági meghallgatások nyomán meghatározott kockázati besorolások. Ezek sok szempontból valójában nem is nevezhetők kockázatelemzési módszernek, hiszen a lényeg, azaz a tudatos, valamilyen metodika alapján végzett kockázatelemzés hiányzik belőlük.

Ezzel ellentétben a modern kockázatelemzési rendszerekben a strukturált szakértői vélemények meghatározott tematika mentén, célzott rizikótényezőkre fókuszálva készülnek, egységes értékelési módszer és protokollok alapján. Így bár nem annyira merevek, mint az aktuárius rendszerek, építenek a szakmai tapasztalatra, és az egyéni mérlegelés lehetősége is adott, az értékelés mögött mégis felfedezhető egy transzparens (és védhető), nagyrészt objektív adatokon alapuló szakmai döntési mechanizmus.

Az elemzések során számba vett kockázatok mögött álló faktorok lehetnek statikus, illetve dinamikus adatok¹³. A statikus adatok jellemzően olyan objektív adatok, melyek

12 Desmarais, S. L., Singh, J. P. (2014); Riley, D., Skelton, A., Vess, J. (2006)

13 James, N. (2015); Bonta, J., Andrews, D. A. (2007); Szabó J. (2012); Klima, T., Lieb, R. (2008)

az idő múlásával nem változnak és nem változtathatók (historikusak), például az áldozat életkora, neme, a bűncselekmény jellege stb. A dinamikus adatok ellenben változhatnak az idő múlásával, így például az iskolai végzettség, az együttműködési készség stb. A fentiekben már bemutatott kockázatelemzési battériákhoz hasonlóan a szexuális bűncselekményekre irányulóan is számos validált eszköz áll rendelkezésre. A teljesség igénye nélkül bemutatva néhány fontosabb ezek közül:

A szexuális bűnelkövetők kockázatelemzésére szolgáló rendszerek
SVR-20 (Sexual Violence Risk)
SORAG (Sex Offender Risk Appraisal Guide)
RRASOR (Rapid Risk Assessment for Sexual Offence Recidivism)
SACJ (Structured Anchored Clinical Judgment)
Static-99
SONAR (Sex Offender Needs Assessment Rating)
MnSOST-R (Minnesota Sex Offender Screening Tool—Revised)
A-SOAP (Adult Sex Offender Assessment Protocol)
J-SOAP (Juvenile Sex Offender Assessment Protocol)

2. táblázat: A szexuális bűnelkövetők kockázatelemzésére szolgáló rendszerek¹⁴

A fent bemutatott battériák között számtalan hasonlóság és pár lényeges eltérés is tapasztalható. Van néhány rövidebb kérdéssor, amely inkább egyfajta beavatkozási prioritást meghatározó előszűrésre alkalmas eszköz (ilyen pl. a RRASOR), illetve hosszabb, amely mélyebb elemzést, kezelési irányok kijelölését is lehetővé teszi (pl. az A-SOAP). Vannak olyanok, amelyek szigorú pontérték alapján határozzák meg a kockázati szinteket (aktuárius jelleggel), míg mások strukturált szakértői véleményekhez adnak támpontot, vagy feltételezik más pszichológiai tesztek (pl. pszichopátia tesztek) meglétét (pl. SVR-20). A fenti tesztek többsége zömében a rizikófaktorokra koncentrál, ugyanakkor vannak, amelyek megjelenítenek protektív tényezőket is (pl. MnSOST-R vagy a SORAG), egyes tesztek pedig speciális célcsoportra (pl. fiatalkorúakra, lásd J-SOAP) vannak kifejlesztve.

Ezeket a tesztek a szexuális bűnelkövetők esetében a hazai gyakorlat kidolgozásában is felhasználtuk, mind az általános kockázatelemzés, mind a szexuális bűnelkövetőkre vonatkozó kivizsgálások során.

¹⁴ Klima, T., Lieb, R. (2008); Beech, A. R., Fisher, D. D., Thornton, D. (2003)

A kockázatelemzés és kezelés hazai gyakorlata – a KKMI szerepe

A „kockázatelemzést és kezelést” mint fogalom párt a magyar büntetés-végrehajtási gyakorlatba a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény (a továbbiakban: Bv. tv.) emelte be. A fogvatartottak megismerésére irányuló folyamatok és eljárások korábban is szabályozott keretek között működtek, így a törvényi szinten történt manifesztálódás újdonsága abban rejlik, hogy a szakmai tevékenységet egy logikai keretbe helyezte. Ezen deklarált folyamat során a szakmai eljárás a fogvatartott megismerésével és strukturált adatgyűjtéssel indul, majd következik a potenciális kockázatok meghatározása, és végül a valamilyen beavatkozási stratégia mentén történő kezelés biztosítása. A kockázatelemzés mellett a kezelés szintén olyan fogalom, amely valójában egy korábban is működő gyakorlatra alapoz, hiszen a fogvatartás során felmerült problémákra a bv. szervezet mindig igyekezett megoldásokat találni. A Bv. tv. két dologban hozott újat: meghatározta azon kockázatok minimum körét, melyre a bv. szervezetnek reagálni kell, másrészt ezen reagálási kötelezettséget központi szakirányításhoz kötötte. Mindez azt jelenti a gyakorlatban, hogy a reintegrációs programok nem a bv. intézetek helyi lehetőségein és civil partnerei által nyújtott szolgáltatásokon múlnak elsősorban, hanem az egyes kockázati tényezőkre minden bv. intézetben rendelkezésre áll egy azonos tematika és szakmai tartalom mellett elérhető beavatkozási program. Természetesen ez független attól, hogy a civil partnerségekre a bv. szervezet egésze és a bv. intézetek egyenként továbbra is építenek szakmai munkájukban. A Kockázatelemzési és Kezelési Rendszer fejlesztéséért, szakirányításáért mind törvényileg, mind szervezetileg a KKMI felelős.

A kockázatelemzés

A kockázatelemzés a gyakorlatban egy standard megismerést szolgáló, informatikai felületen működtetett kérdőív felvételével történik, amely kérdőív az elítéltekre vonatkozóan rögzíti és adatbázisba rendezi a befogadás alkalmával felvett, és a fogvatartás során később rendelkezésre álló információkat. Az adatok rendelkezésre állása szempontjából fontos szempont, hogy az elítélt köteles együttműködni a visszaesési és fogvatartási kockázatok felmérését szolgáló eljárások során, ellenkező esetben az együtt nem működés befolyásolhatja többek között a rezsimbe sorolási szintjét.

A kérdőívek rögzítési felületének szoftveres platformja a Kockázatelemzési és Véleményezési Modul (a továbbiakban: Modul). A Modul az adatrögzítés mellett fontos döntéstámogató informatikai rendszerként működik, hiszen a fogvatartási kockázatok felmérésén és elemzésén túl egyformán elérhető és azonos körű adatokat szolgáltatva biztosítja a szakterületek közötti információáramlást és a döntések előkészítését. A Modul folyamatosan bővülő adatbázist biztosít, mely több mint 10 000 jelenlévő

elítélt adatait tartalmazza, így szervezeti és szakmai jelentőségén túl a legnagyobb hazai kriminológiai adatbázisnak tekinthető.

A kérdőív alapvetően a nyilvántartási, a reintegrációs, a pszichológiai, illetve az egészségügyi szakterület által rendelkezésre álló információkat és szakvéleményeket gyűjti, és ad számukra strukturált rendezési felületet. A megismerési folyamat során információkat szerzünk – a teljesség igénye nélkül – a fogvatartottak kriminális előéletére, iskolai végzettségére, anyagi helyzetére, fogvatartási adataira, motivációjára, fegyelmi és jutalmazási helyzetére, társas támogatottságára, pszichiátriai előzményeire, öngyilkosságára, önkárosítására, kábítószerhasználatára, antiszociális attitűdjeire stb., illetve az egészségügyi állapotára és az abból fakadó kockázati lehetőségekre vonatkozóan.

A fenti adatok feldolgozását követően a program az elítélteket alacsony, közepes vagy magas kockázati szintbe sorolja a különböző – a bv. szervezet szempontjából legfontosabb – kockázati kategóriákat tekintve (pl. agresszivitás, szerhasználat, visszaesés stb.).

A KKMI az elítéltek kockázatelemzésével járó fogvatartási feladatokat részben a bv. intézetekhez delegálva működteti, melynek háttérét tehát egy szoftveres felület adja. A KKMI ezzel párhuzamosan végzi a kockázatelemzés metodikai fejlesztését, az adatok központi elemzését, és azok végrehajtási rendszerekbe való implementációját. A KKMI felel tehát a kockázatelemzés keretében gyűjtött adatkörök (lényegében a kérdőív) összeállításáért, a kockázati besorolások alapját képző kutatásokért, elemzésekért, illetve a feldolgozott adatok hasznosításáért is.

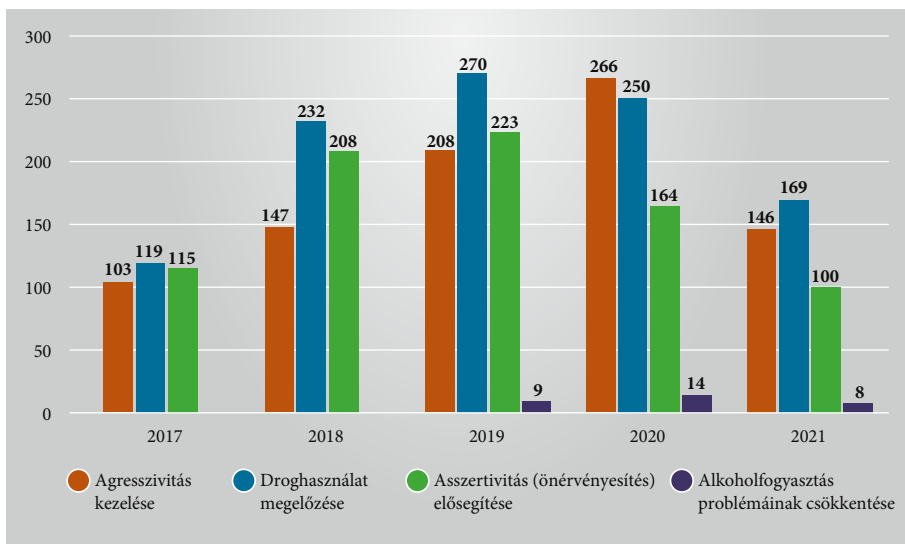
A kockázatkezelés

Bár – ahogy a fentiekben már említettem – a szakirodalmak és az egyes országok gyakorlati megvalósítása is gyakran az általános reintegrációs programokat érti kockázatkezelés alatt, ami azonban valójában tágabb fogalom, hiszen míg a reintegrációs programok elsődleges célja a társadalmi integráció elősegítése, addig a kockázatok ennél szélesebb kört fednek le. A visszaesési kockázat kezelésébe persze beletartozik reintegráció, de kockázatok ezen túl is sokfélék lehetnek, ahogy azok kezelése is széles kört fedhet le.

A kockázatok felmérését követően a KKMI fontos funkciója, hogy ezen kockázatok csökkentését célzóan speciális programok kidolgozását végzi, és felkészíti ezek önálló működtetésére a személyi állomány kiválasztott tagjait, jellemzően reintegrációs tiszteket, szociális segédelőadókat, EFOP tanácsadókat, illetve pszichológusokat (utóbbiak szakirányú végzettségük okán felkészítés nélkül is tarthatják a csoportfoglalkozásokat). Ezen programok tulajdonképpen csoportfoglalkozási módszertanokat jelentenek, melyek jelenleg az alábbi kiemelt témákban érhetőek el:

- önérvényesítést (asszertivitást) elősegítő csoportfoglalkozás (célja a hatékony, agresszivitás és súrlódások nélküli önérvényesítés fejlesztése),
- agresszivitást csökkentő csoportfoglalkozás (célja a kontrollvesztés és az agresszív viselkedés felismertetése és megelőzése),
- a droghasználat megelőzését segítő és annak ártalmait csökkentő csoportfoglalkozás,
- illetve az alkoholfogyasztás problémáinak csökkentését elősegítő csoportfoglalkozás (ez utóbbi kettő célja az addikció hatásainak felismertetése és megelőzése).

1. ábra: Kockázatkezelési programokba bevont fogvatartottak száma éves bontásban¹⁵

A fenti ábrán látható a speciális kockázatkezelési programokba bevont fogvatartottak számának alakulása. A számok 2021-es csökkenését – a járványügyi intézkedések okán – a csoportos foglalkozások átmeneti korlátozása befolyásolta. Azonban – éppen a járványügyi korlátozásokhoz köthetően – 2020-ban kiadásra került egy önérvényesítő útmutató kiadvány is, melyet a fogvatartottak maguknál tarthatnak. A kiadvány stresszkezelő technikák leírását és zárkán végezhető gyakorlatokat tartalmaz.

A szexuális bűnelkövetők kezelése és kockázatelemzése a hazai gyakorlatban

A szexuális bűnelkövetők a fogvatartotti populációnak egy több szempontból is speciális csoportja. Szakmai szempontú megismerésük során számos eltérést mutatnak az

¹⁵ Adatok forrása: BvOP – KKMI.

átlagos fogvatartotti körtől, illetve csoporton belül is megfigyelhetők szegmentációk. Tehát valójában definíciós hiba, hogy gyakran egységesen, szexuális bűnelkövetőként kerülnek említésre, holott jelentősen heterogén csoportot alkotnak, akiknek nagyon eltérő fogvatartási és kriminológiai jellemzőik vannak, továbbá ebből fakadóan jelentősen eltérő biztonsági, elhelyezési és egyéb kezelési intézkedéseket is igényelnek.¹⁶

Így a KKMI által kidolgozott és működtetett kockázatkezelési programok között is külön, kiemelt kategóriát jelent ezen fogvatartotti csoport kezelése. A Bv. tv. a kockázatelemzés és kezelés mellett konkrétan nevesíti bizonyos szexuális bűncselekmények elkövetőire vonatkozó kockázatelemzés és kezelés szükségességét is a büntetés-végrehajtás keretein belül.

A Bv. tv. 132. § (1) bekezdése úgy fogalmaz, hogy „ha az elítélt a Btk. 192. § (8) bekezdés b) pontja szerinti vagy a Btk. XIX. Fejezetében meghatározott valamely bűncselekményt tizennyolcadik életévét be nem töltött sértett sérelmére követte el, vagy a tizennyolcadik életévét be nem töltött sértett ellen elkövetett személy elleni erőszakos bűncselekmény elkövetési körülményeiből a szexuális motívum a kockázatértékelési vizsgálat alapján kimutatható, az elítélt befogadását követően fel kell mérni, hogy fennáll-e a veszélye annak, hogy szabadon bocsátását követően hasonló bűncselekményt fog elkövetni. Ha ennek a lehetősége fennáll, akkor az elítélt részére az állapotára és a kezelés jellegére vonatkozó tájékoztatás mellett - önkéntes részvételi alapon - fel kell ajánlani megfelelő, a visszaesés valószínűségét csökkentő pszichoterápián vagy más foglalkozáson való részvételt.” Ezen jogi szabályozás gyakorlati adaptációjaként a BvOP 2015-től megkezdte a szexuális bűnelkövetők kezelését, melynek két fő szakmai iránya 2021-ben kiegészült egy központosított kockázatbecsléssel is.

Az első kezelési lehetőség egy valamennyi bv. intézetben elérhető, helyi pszichológusok által, de központi felügyelet mellett tartott foglalkozássorozat, mely a sértett életkorától függetlenül felajánlásra kerül. Ez egy legkevesebb 10 alkalmas, egyénileg vagy csoportosan tartott foglalkozássorozat a fogvatartottak számára. A kezelésbe történő bevonást megelőzően a szexuális bűnelkövetőknek nyilatkozni kell arról, hogy a visszaesés valószínűségét csökkentő foglalkozássorozaton önként részt kívánnak-e venni.

A kezelési lehetőségek egy másik elérhető módja egy hosszabb időtartamú, komplex kezelési program, a fiatalkorú (18 évnél fiatalabb) sértettel bíró elkövetők részére. A program kizárólag központilag elérhető a KKMI közvetlen működtetésében, jelenleg a Budapesti Fegyház és Börtön (a továbbiakban: BFB) területén létrehozott önálló részlegen. A kezelés legalább 8 hónapos terápiás foglalkozássorozatot jelent, amelynek van néhány bemeneti feltétele, úgymint a bűncselekményért való legalább részleges

¹⁶ Somogyvári M. (2021)

felelősségvállalás, csoportban való működés képessége, illetve a program elvégzéséhez szükséges intellektuális képességek megléte, hiszen az főleg kognitív-viselkedésterápiás alapokra épül.

A szexuális bűnelkövetők részére felajánlott program mindkét formájában önkéntes, és az utóbbi, hosszabb távú kezelési lehetőség szeparált elhelyezést biztosít. Részben ehhez köthetően, 2020-ban kezdődött meg a BFB területén lévő, használaton kívüli épületrész felújításával egy közel 200 millió forintos beruházás, melynek keretein belül 77 fő fogvatartott elhelyezésére alkalmas részleg kialakítása valósult meg,¹⁷ amit szakmailag a KKMI vezet. Itt történik az egyes fogvatartotti csoportok kockázatelemzése, valamint speciális kezelési igényű, ún. magas profilú fogvatartottak kezelésére fókuszáló szakmai programok valósulnak meg részlegen, mely így tehát kettős funkciót lát el.

Egyrészt speciális fogvatartotti célcsoportok részére biztosít megfelelő biztonsági körülményeket is magában foglaló elhelyezést és kezelési programokat. Ilyen speciális csoportok és programok a következők:

- a társadalmi megítélés szempontjából is kiemelt jelentőségű, a nemi élet szabadsága és nemi erkölcs elleni, 18 éven aluli áldozattal szembeni bűncselekményt elkövető elítéltek részére biztosított intenzív kezelési program;
- a társadalmi szempontból is jelentős, de a büntetés-végrehajtás szempontjából is komoly biztonsági kockázatra reagálva működtetett drogrevenüciós részleg;
- emellett emberkereskedelem miatt szabadságvesztésüket töltő, valamint egyéb magas biztonsági kockázatú, jellemzően hosszú ítélettartammal bíró, erőszakos, fegyház fokozatú elítéltek elhelyezése.

Az elhelyezési és kezelési funkció mellett pedig az új részleg a szexuális bűnelkövetők egy meghatározott fogvatartotti körének kivizsgálását is magában foglalja. A részleg szabályai szerint azon 18 év alatti áldozattal bíró szexuális bűnelkövetőket, akiknek a bíróság letöltendő szabadságvesztést szab ki, illetve ugyanezen ügyben korábban letartóztatásban (ideértve a nem jogerős ítélet kiszabását is) voltak, a KKMI részlegére kell szállítani (egyelőre kizárólag férfi elkövetők esetében). A részlegen ezt követően kockázatelemző, valamint az egyéb reintegrációs programokat és döntéseket elősegítő vizsgálatok lefolytatása történik meg. A kivizsgálás során a szakemberek figyelembe vesznek kockázati és protektív tényezőket is, így a fogvatartottak szerhasználati és pszichiátriai hátterét, a szuicidumokat, a kapcsolattartás jellemzőit és a családi, baráti

17 A beruházás az EFOP-1.3.3-16-2016-00001 azonosító számú, „Fogvatartottak reintegrációja” kiemelt projekt, valamint a Közép-Magyarország régióban ahhoz kapcsolódó „Fogvatartotti reintegrációs program” keretében, továbbá a Belügyminisztérium pályázati forrásaiból valósult meg.

háttérét, szocio-ökonómiai státuszát, fegyelmi helyzetét, kriminális háttérét és egyéb releváns biztonsági kockázati információkat is, melyek alapján végül egy Kockázatértékelési összefoglaló jelentés készül. A vizsgálat célja így tehát egyrészt a kockázatkezelő foglalkozásokba való bevonhatóság megállapítása, másrészt az összefoglaló jelentés által a bv. intézetek részére nyújtott szakmai támogatás a szexuális bűncselekmények és az egyéb erőszakos rendkívüli események megelőzése kapcsán.

Összefoglalás

Az elemzési és kezelési rendszerek definíciós keretei kapcsán fontosnak tartjuk kiemelni, hogy a magyarországi gyakorlat a kockázatelemzés során nem pusztán a visszaesésre, hanem tágabb körben, a fogvatartási kockázatok felmérésére irányul. Így a röviden bemutatott amerikai szemlélethez hasonlóan elsősorban a szervezeti biztonság és hatékonyság szolgálata a célja, ami által fogalmilag a reintegrációs céloknál tágabban értelmezhető.

A hazai gyakorlatban a fogvatartottak kockázatának elemzését, és az egyes kockázatok kezelési módszertanának kidolgozását a KKMI végzi és felügyeli. A KKMI által végzett szakmai munka lehetőséget ad arra, hogy mélyebb megismerést lehetővé tévő adatbázist alakítson ki a bv. szervezet a fogvatartottakról, valamint a már kipróbált, működőképes módszertanok kerüljenek bevezetésre a napi szintű működés gyakorlatába, egyre szélesítve ezáltal a fogvatartási kockázatok kezelésére kidolgozott programok palettáját.

Az általános kockázatelemzési és kezelési feladatok mellett a KKMI speciális feladatköre a szexuális bűnelkövetők kockázatelemzése és kezelése, ami kiemelt figyelmet kap mind a hazai, mind a nemzetközi gyakorlatban is, melynek oka a bűncselekmények erősen negatív társadalmi megítélése, illetve a börtönök szempontjából az érintett elítéltekhez köthető biztonsági kockázatok mértéke. Ennek keretében 2021-től a Budapesti Fegyház és Börtön területén került kialakításra egy részleg, melynek szakmai működtetését a KKMI végzi. A részlegen különböző speciális kezelési igényű, ún. magas profilú fogvatartottak elhelyezése történik, továbbá a kezelésükre fókuszáló szakmai programok valósulnak meg, egyben ez a részleg ad helyet a szexuális bűnelkövetők kezelési programjának és a KKMI kivizsgálási funkciójának is.

Felhasznált irodalom

- Austin, James (2006): How much risk Can We Take? The Misuse of risk Assessment in Corrections, Federal Probation, 70(2), p. 58-63.
- Beech, Anthony R. – Fisher, Dawn D. – Thornton, David (2003): Risk Assessment of Sex Offenders. Professional Psychology: Research and Practice, 34(4) 339-352.
- Blomberg, Thomas – Bales, William – Mann, Karen – Meldrum, Ryan – Nedelec, Joe (2010): Validation of the compas risk assessment classification instrument. Center for Criminology and Public Policy Research
- Bonta, James – Andrews, Donald, A (2007): Risk-Need-Responsivity Model for Offender Assessment and Rehabilitation. Public Safety Canada
- Desmarais, Sarah L. – Singh, Jay P. (2014): Risk Assessment Instruments Validated and Implemented in Correctional Settings in the United States. Council of State Governments Justice Center
- DiIulio, John J. – Alpert, Geoffrey P., – Moore, Mark H., – Cole, George F. – Petersilia, Joan – Logan, Charles H. – Wilson, James Q. (1993): Performance measures for the criminal justice system. U.S. Department of Justice, Washington
- Fernandez, Carlos – de Lasala, Fernando (2021): Risk Assessment in Prison. Radicalisation Awareness Network, Publications Office of the European Union
- Haarsma, Gabe – Davenport, Sasha – White, Devonte C. – Ormachea, Pablo A. – Sheena, Erin – Eagleman, David M. (2020): Assessing Risk Among Correctional Community Probation Populations: Predicting Reoffense With Mobile Neurocognitive Assessment Software. Frontiers in Psychology, 10.
- James, Austin (2006): How Much Risk Can We Take? The Misuse of Risk Assessment in Corrections. Federal Probation Journal, 70 (2) p. 58-63.
- James, Nathan (2015): Risk and Needs Assessment in the Criminal. Justice System, Congressional Research Service
- Klima, Tali – Lieb, Roxanne (2008): Risk assessment instruments to predict recidivism of sex offenders: practices in washington state. Washington State Institute for Public Policy
- Martin, Mark D., – Reiss, Claire Lee (2008): Managing risk in jails. U. S. Department Of Justice, National Institute Of Corrections
- Megyeri István: (1905): A magyar börtönügy és az országos letartóztatási intézetek
- Riley, David – Skelton, Alex – Vess, James (2006): Assessing Sex Offender Risk In: Will they do it again? In: McMaster, Ken – Bakker, Leon (szerk.) Assessing and managing risk, p. 146-161.
- Somogyvári Mihály (2018): Kockázatelemzési rendszerek a büntetés-végrehajtásban, Börtönügyi Szemle, 37(1) p. 69-86.
- Somogyvári Mihály (2021): Sex Offender Characteristics: Analysis Based on a Sample of Hungarian Prisoners. Journal of Humanities and Social Sciences Studies, 3(3), p. 41-54.
- Szabó Judit (2012): A bűnelkövetők rehabilitációjának meghatározó irányzatai a nemzetközi szakirodalom tükrében, In: Alkalmazott Pszichológia 2012/2 p. 73-88.
- Tauffer Emil (1880): A szabadságvesztés-büntetés különféle neveinek végrehajtása és a pénzbüntetés, tekintettel a magyar büntető törvényre s a legújabban kiadott m. kir. igazságügyministeri utasításokra

